

„Ha én rózsza volnék. . .”*

A történelem mint megújító tapasztalat

■ KORÁNYI ANDRÁS

„Ha én rózsza volnék, nem csak egyszer nyílnék,
Minden évben négyszer virágba borulnék,
Nyílnék a fiúnak, nyílnék én a lánynak,
Az igaz szerelemnek és az elmúlásnak.”

A rendszerváltozás dalai. Lassan már elfeledett, alig hallható dallamok és szövegek. Tanúi és bizonyosságai egy tisztavirág életű történelmi korszaknak, amely lassanként ugyan csak feledésbe merül. Néhány évre felforgatta az életünket és a világot, és derékba kapta azt a nemzedéket, amelyhez magam is tartozom. A valóra válthatóság álmával és tüzével töltött meg újra olyan – ma már inkább történelmi, mintsem lélektörvényszerű – illúziókat, mint szabadság, egyenlőség, testvériség. A virágzás varázsával bódított meg minket, akik már nem szocializálódtunk így vagy úgy a lehangoló rendszerhez, hanem sokkal inkább éppen ehhez a rakoncátlan, lázas, elementáris erővel és olykor igencsak vad hajtásokkal kirobbanó korszakhoz. Elhitette velünk, hogy hosszas készülődés után vannak olyan korok, amikor a rózsza – ellentmondva minden törvénynek és tapasztalatnak – évente akár négyszer is virágba borulhat, mert mozgató és alkotó erőinek nem szabhat kicsinyes gátat semmi, és nem kényszeríthet rá közepszerű formát a metszőolló.

A rendszerváltozás buja virágzása a korábbiakhoz képest hirtelen megsokasodott értékek zavarbaejtően sokszínű kavalkádját hozta: nyílt a fiúnak, nyílt ő a lánynak, az igaz szerelemnek és az elmúlásnak. Mert az emberi összetartozások és elmúlások drámáját újult erővel, új jelentéssel tárta a fényre: a 301-es parcella bozótosában arca fektetett halottaktól az aluljárókban, ócska papírdobozok tetejére teregetett félszamizdat irodalomig a Gulágról, Wallenbergről, Mindszentyről. Rohamos történelmi léptekben

hirtelen más súlya lett az igaz szerelemnek és az elmúlásnak, az összetartozásnak és az árulásnak, a felszakadt valóságunknak és a hazugságnak is. Egyszerűen más súlya lett a történelemnek: vastagabb, sűrűbb, szívbe markolóbb lett. Kirobbant belőle a velőt rázó felismerés, hogy a döntéseknek mindig tétje van, és az emberi sorsokhoz mindig felelősség van kötve. Ezzel mintegy visszaigazolta a 20. század egyik legnagyobb teológusának, Rudolf BULTMANN-nak a történelemre vonatkozó, 1957-ben megfogalmazott szavait: „Van-e út, hogy célt fedezzünk fel a történelemben, s ezzel a történelemben ágyazott emberi életben? Fel tudunk-e kutatni valamilyen törvényt vagy rendet a történelem menetében, melynek elismerésével az ember egyszersmind megleli szabadságát és felelősségét, tehát »igazi létét« is? Ennek az lenne a feltétele, hogy a modern ember belássa a szabadság hamis fogalmának tévedését, és rájöjjön, hogy szabadság csak felelősségként létezik.” (1994, 20. o.) A történelem csodálatos és félelmetes, tavaszi kirobbanása azt a meggyőződést erősítette bennünk, hogy mivel a történelemnek tétje van, ezért az emberi életnek is tétje van – és bár azóta visszatért az idő az évszakok megszokott váltakozásának a ritmusába, sokszor még ma is álmodunk néhányan arról, hogy a rózsza talán virágba borulhat minden évben akár négyszer is.

Ezért nem szabadulok ezektől a daloktól. Kísérnek, bennem szólnak, és még mindig feszítenek valahol a szívem táján. És olykor megrendülten veszem észre, hogy szinte az utat is ezek a szimbolikus dalok írják elém, mint éppen a *Ha én rózsza volnék*. Mert minden meg van írva benne, amiről az elmúlt húsz évben kutattam, írtam, előadtam...

„Ha én kapu volnék, mindig nyitva állnék,
Akárhonnan jönne, bárkit beengednék,
Nem kérdezném tőle, hát téged ki küldött,
Akkor lennék boldog, ha mindenki eljött.”

* Egyetemi tanári székfoglaló előadás. Elhangzott az Evangélikus Hittudományi Egyetemen, Budapesten 2013. november 7-én.

A rendszerváltozás időszaka az 1980-as és 1990-es években nemcsak a történelem iránti emocionális viszonyt változtatta meg gyökeresen, hanem legalább részben lehetőséget nyitott arra is, hogy hosszú ideig ideológiai alapon vagy a kuruckodó és labancos történelemszemléletet képviselők vitái miatt érinthetetlen témák újra terítékre kerüljenek. A dalnak ezt a versét mintha István király ihlette volna az *Intelmekben*: „Mert a vendégek, minthogy különféle tájakról és országokból jönnek, ennek megfelelően különféle nyelveket, különféle ismereteket és fegyveres erőt hoznak magukkal, s mindezek díszére válnak az országoknak, emelik az udvar tekintélyét, elriasztják a külföldiek pökhendiségét.” (*Szent István király Intelmei és Törvényei*, 29. o.) A hazai középkorkutatás is egyfajta fellendülést élt meg, amelyben az Árpád-ház korának kutatása is több szempontból szerveződött újjá. Egyháztörténeti szempontból is nagy jelentősége van például a szegedi medievisztikai kutatócsoportnak, ahol Kristó Gyula kezdeményezése nyomán jelentős részben sikerült újraértékelni a 10–11. századi átmenet, Géza és István uralkodási idejének folyamatait (vö. KRISTÓ 2001). Mindez természetesen jelentősen érinti a keleti és nyugati keresztény orientáció kérdését éppúgy, mint az intézményes egyházalapítás előkészületeinek és megvalósításának árnyaltabb bemutatását is. Ugyancsak áttörést jelentett a hazánkban mindenekelőtt KLANICZAY Gábor nevével fémjelezhető, a korszak szellem- és egyháztörténetét összekacsoló kutatás, amelynek eredménye a magyarul is olvasható munka, *Az uralkodók szentsége a középkorban* (2000). Ebben a tanulmánykötetben meggyőző erővel mutatja be, hogy az István király személyében bekövetkezett politikai fordulat egyben a középkori uralkodói szerepről, hivatásról vallott felfogás új korszakát is szimbolizálja: a *rex pius* (kegyes uralkodó) példaképétől a *rex iustus* (igazságos uralkodó) modellje felé való váltást. Ezzel mindkét kutató esetében egyszerre hozott új eredményeket a korszak és István uralkodásának megértésében mind hazai, mind európai összefüggésekben. Mindezek nyomán az államalapító királyunk személyéhez kötődő, széles körben elterjedt ismereteket is revideálhatjuk. Jó példa erre a nyugati kereszténység és a megalakuló Magyar Királyság közötti „kinyíló kapuk politikája”, ami megteremtette speciális geopolitikai helyzetben levő országunk sajátos, Kelet és Nyugat közötti, olykor „huzatos” nyitottságát is. De említhetjük annak a gyakran kisarkított téveszmének a helyreigazítását is, hogy Istvánnak választania kellett a német-római császár (az ifjú III. Ottó, 996–1002) és a pápa (II. Szilveszter, 999–1003) iránti lojalitás között, amikor koronát és elismert, felszentelt királyi méltóságot kért magának. Ezzel szemben éppen az ezredforduló körüli néhány évben lehetünk tanúi annak, hogy a pápa és a császár egy politikát folytat a *corpus christianorum* (a középkori keresztény Európa) megteremtésére, s ebben értelmezhető szerepet szántak a magyar uralkodónak is, aki viszont éppen

ezt a rövid, ám annál kedvezőbb időpontot tudja kiváló politikai érzékkel az állam- és egyházalapításra kihasználni.

„Ha én ablak volnék, akkora nagy lennék,
Hogy az egész világ láthatóvá váljék,
Megértő szemekkel átnéznének rajtam,
Akkor lennék boldog, ha mindent megmutattam.”

A marburgi gótikus Erzsébet-templom egyik korabeli színes üvegablaka mindent elmond a középkori egyház 13. századi megújulásának lelkiületéről. Az egyik képsoron Árpád-házi Erzsébet (1207–1231) magyar királylány és türingiai tartománygrófné életének jelenetei láthatók, mellette pedig ugyancsak az ő szolgálata, amint az evangéliumokban megőrzött jézusi tanítás szerint végzi személyválogatás nélkül az irgalmasság cselekedeteit az emberek között.

A középkori egyházi megújulás lenyűgöző folyamatát láthatjuk, ahogyan átjárta a szerzetesi reformmozgalmakat és reformrendekeket a cluny-i vagy az ezzel rokon szellemű német kolostoroktól a ciszterci rend 12. századdal kezdődő felvirágzásán át egészen a koldulórendek, majd ezeken belül a harmadrendek megalakulásáig. De ezzel párhuzamosan – ahogyan ezt az elmúlt két évtized kutatásai egyre meggyőzőbben feltárták – a teológiai képzést is átjárta egy újfajta szemlélet, amiben élen járt a korszakban vezető szerepet játszó párizsi egyetem, s amely a papság elitjén keresztül is az *imitatio Christi*, a Krisztus-követés megújító programját állította a középpontba. Nem kevesebbet állíthatunk, mint hogy ezek nyomán a 13. században született meg átütő erővel az az európai kereszténységet sokáig jellemző népegyházi valóság, amelyik az aktívan megélt vallásos hitet és a Jézus Krisztus és apostolai által mutatott életvitelt tartotta mértékadónak.

Ennek a vallási áttörésnek lett már saját korában is – Assisi Ferenchez hasonlóan és vele közeli szellemi párhuzamban – meghatározó szimbóluma Árpád-házi Erzsébet, illetve az ő hatására még sokan a dinasztiahoz tartozó királyi asszonyok és lányok sorából. Királyi személyként, szerelmes asszonyként, háromgyermekes édesanyaként minden középkorias vonása mellett is olyan példát állított, amely egyszerre robbantotta szét a társadalmi besorolásuk szerint vallásosak (papság, szerzetesség) szűk kereteit és egyházi elitizmusát, ugyanakkor provokálta a hozzá hasonlóan magas társadalmi állásúak e világi árulását, amivel a kereszténységet alárendelték a politikai szempontoknak és érdekeknek. Árpád-házi Erzsébet olyan középkori ablak lett, akit joggal mondhatunk boldognak, mert nemcsak az egész világot tudta megmutatni, hanem rajta átnézve még a Mindenből is meglátunk valamit: „Íme, megmondtam nektek, hogy boldoggá kell tennünk az embereket!”¹

¹ A négy szolgáló vallomása. In: *Magyarország virága*, 171. o.

„Ha én utca volnék, mindig tiszta lennék,
Minden áldott este fényben megfürödnék,
És ha egyszer rajtam lánckerék taposna,
Alattam a föld is sírva beomolna.”

„Aki engem, elveszett és megítélt embert megváltott, vagy is minden bűntől, a haláltól és az ördög hatalmából megszabadított, és magáévá tett, nem arannyal, sem ezüsttel, hanem szent és drága vérével, ártatlan szenvedésével és halálával, hogy egészen az övé legyek, az ő országában őalatta éljek, és neki szolgáljak örök igazságban, ártatlanságban és boldogságban...” – írja LUTHER a *Kis káté*ban (2008, 27. o.). Ha most merészen – és csak egy rövid pillanatra! – eltekintünk az olyan zavaró tényezőktől, mint a reformációnak és korának – sőt maguknak a reformátoroknak – a konkrét története, talán kimondhatjuk, hogy egykor a reformáció velejéből szakadt fel egy fohászokodó kiáltás a tisztulásért, a tisztázásért, a tisztaságért. Talán az sem teljesen véletlen, hogy ezt a hangot sokkal könnyebben halljuk meg az olyan hitvallási iratokban, mint éppen Luther *Kis káté*ja, mintsem az egymással perlekedő egyházi vagy világi politikusok vagy éppen az egymással nem ritkán gyűlölködve marakodó teológusok és más tudósok szájából és perpatvaraiból (*rabies theologorum*, ahogyan Melancthon nevezte).

Évszázadokon át sikerült azonban elodázni – különösen is hazai egyházi köreinkben és keresztény identitásunkban – a 16–17. századi egyház- és teológiatörténeti tragédiákkal és bűnökkel való szembenézést. A harmincéves háború (1618–1648) egyetemes tragédiája – amelynek során addig soha nem látott öldöklés és pusztítás ment végbe – súlyosan terheli az abban vezető szerepet játszó európai kereszténységet, felekezeteiket és a velük szövetséges politikát. Olyan következtetéseket kellene levonnunk a teológiai, lelkeségi és egyházpolitikai vitakultúrára és emberi magatartásokra vonatkozóan, amelyeket az újkori európai szellemi elit és mára már a széles közvélemény is régen levont ezzel kapcsolatban, s amelyek döntően határozzák meg az ún. „nyugati kereszténységhez” való kritikus viszonyulást. Talán nem úgy kellene ezt látnunk, hogy részben legalábbis ezért omlik ma be alattunk sírva a föld is? Egyáltalán nem nyújthat vigaszt vagy felmentést az sem, hogy a teológiai és felekezetek közötti ellentéteket a harmincéves háború második felében már felváltották a politikai érdekek. Ezért ez a kontinentális háború olyan identitásképző korszak a kereszténység s benne az evangélikusság életében, amelyre joggal és okkal kellene sokkal nagyobb figyelmet fordítanunk korabeli magyar történelmi sajátosságaink szem előtt tartása mellett is.

„Ha én zászló volnék, sohasem lobognék,
Mindenféle szélnek haragosa lennék,

Akkor lennék boldog, ha kifeszítenének,
S nem lennék játéka mindenféle szélnek.”

„Elítéltetésem ténye olyan lesz számomra, mint a fátyol, amely eltakarja előlem Isten akaratát és érthetlenné teszi azt. De Istenemtől zúgolódás nélkül elfogadom, mert azt az egyet jól tudom, hogy még elítéltetésem esetén is csak az ő áldott akarata történhet meg velem.” (ORDASS 1985–1987, 1: 348–350. o.) Ordass Lajos püspöknek 1948-ban, a bíróság előtt az utolsó szó jogán elmondott szavai a totalitárius ideológiák és diktatúrák egyháztörténetének, sőt – keresztény szemszögből nézve – egyetemes emberi történetének központi problémáját visszahangozzák. Hogyan történhetett meg – bármiféle totalitárius diktatúrában – mindez?! Ugyanakkor bár sok minden történt világosan Isten akaratával ellentétben, mégsem történhetett semmi sem az ő tudtán kívül.

Egymást követő nemzedékekhez tartozók, akik a föléjük tornyosuló történelmi adottságot nemcsak politikailag és emberileg, hanem teológiailag is tudatosan akarták elhordozni, különféle megfogalmazásban éltek meg azt, amit a históriás ének is a szánkba adott:

„Emlékezzél, hogy mi történt, Uram, *mirajtunk!*
És tekintsd meg, hogy milyen nagy a mi siralmunk!
Ostorodat vontad reánk a mi nagy bűnünk,
Azért hozzád kiáltani mi meg nem szűnünk.” (EÉ 403,1)

Ha Ordass Lajos 1948-as tanúságtétele ébresztő volt a rendszerváltozás evangélikus nemzedékében, akkor Scholz László 1956-ban elmondott szavai, hogy a történekeért „generális bűnbánatot” kell tartani, ugyanakkor pedig „új életet csak megbocsájtással lehet elkezdni” (ORDASS 1985–1987, 2: 580–581. o.), komoly lelkeségi és teológiai mélységeket tárt fel máig érvényesen a számunkra. Hogy mit is akar Isten, a történelem Ura elérni az egyházával a diktatúra idején és következtében, állandó kérdése volt nemcsak Dietrich Bonhoeffernek, hanem a nála olykor ellentmondásosabb politikai szerepet játszó Karl Barthnak vagy a háború után politikailag meghurcolt norvég hitvalló Eivind Berggravnak is. S ez maroknyi hazai evangélikusságunkra nézve is igaz: sok-sok elválasztó és szembeállító mozzanat közepette is kutatta ezt Ordass Lajos és Scholz László éppen úgy, mint Káldy Zoltán, Pröhle Károly vagy Fabiny Tibor – hogy csak néhány nevet említek. Anélkül, hogy össze nem mosható dolgokat és életrajzokat erőszakkal igyekeznénk egy kép keretébe montírozni és kozmetikázni – miként ezt a totalitárius diktatúrák jellemzőjeként bemutatta David KING híres könyvében, a *Retusált történelemben* (2002) –, mégis meg merem fogalmazni: a közelmúlt történetének kutatásából mindenekelőtt az Ūristen ítéző és kegyelmes szándékait kellene alázattal keresgelnünk, megértenünk és magunkra vennünk. Hiszen minden egyháztörténeti

teológiai kutatás és erőfeszítés végső soron arra törekszik, hogy a történetek feltárásán keresztül megsejtse s olykor tetten érje Istennek, a történelem Urának cselekvését is.

A rendszerváltozás tünékeny korszaka végül nekünk szegezte a kérdést a diktatúra elmúltával: „Hát mondd, mit remélsz, ha megfordul ma még a világ?” Ez a másik dalfoslány is a rendszerváltozás hitét és tüzét idézi fel nekünk, a történelem sodrából született nemzedéknek. Ugyanakkor azzal is szembesített bennünket, hogy mi is él bennünk valójában, milyen elhaltnak hitt hitek és célok támadhatnak tetszhalálukból újra életre közöttünk. Persze ez már egy másik dal. Lehet, hogy lassanként ezt is elhallgatjuk majd, mint a *Ha én rózsá volnék*ot, és nem énekeljük többé. De az is lehet, hogy ahol virágzásról, reményről és megfordítható világról énekelnek, az mégsem csak egy letűnt kort idéz fel, hanem akár a jövő zenéje is lehet...

Hivatkozott művek

- BULTMANN, Rudolf: *Történelem és eszkatológia*. Atlantisz, Budapest, 1994.
- KING, David 2002. *Retusált történelem*. Athenaeum 2000 – PolgArt, Budapest.
- KLANICZAY Gábor 2000. *Az uralkodók szentsége a középkorban*. Balassi Kiadó, Budapest.
- KRISTÓ Gyula 2001. *Szent István király*. Vince Kiadó, Budapest.
- LUTHER Márton 2008. *Luther Márton Kis kátéja*. Luther Kiadó, Budapest, 2008.
- Magyarország virága. 13. századi források Árpád-házi Szent Erzsébet életéről*. Szerk. J. Horváth Tamás – Szabó Irén. Szent István Társulat, Budapest, 2001. (Középkori keresztény írók 3.)
- ORDASS Lajos 1985–1987. *Önéletrajzi írások*. 1–2. köt. Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem, Bern.
- Szent István király Intelmei és Törvényei*. 5. kiad. Szent István Társulat, Budapest, 2010.

K Ö N Y V A J Á N L Ó ◀

Az időtálló igehirdetés

■ BENCE IMRE

TÚRÓCZY Zoltán: *Időszerű szeretet*. Luther Kiadó – Túróczy-hagyaték Alapítvány, Budapest, 2013.

2013. november 24-én a budavári egyházközségben, Túróczy Zoltán harmadik püspöki szolgálatának helyszínén mutatta be a Túróczy-hagyaték Alapítvány az *Időszerű szeretet* című kötetet. A Túróczy Zoltán igehirdetéseit bemutató kötet elsősorban az 1953/54-es év igehirdetéseit tartalmazza. Mivel azonban az egyházi év nem minden vasárnapjára volt fellelhető igehirdetés ebben az esztendőben, a kötet szerkesztői, hogy az egyházi év teljességét megtartsák, későbbi igehirdetésekkel egészítették ki a sorozatot.

Köztudott, hogy Túróczy Zoltán életében csak két igehirdetés-kötet jelent meg, 1933-ban *Íme* címmel és 1937-ben *És hívják nevédt csodálatosnak* címmel. Ezért jelentett örömet, hogy a rendszerváltást követően megjelenhetett – Kovács Géza szerkesztésében – a *Posztillás könyv*. Gyülekezeti szolgálatban álló lelkészek akkor nagyon örültek annak, hogy új kiadvány segíti szolgálatukat és erősíti lelki életünket. 2002-ben a Mevisz jóvoltából vehettünk kézbe egy csokorra való igehirdetést Túróczy Zoltántól az *Isten embere* 2. kötetével. És most itt van az *Időszerű szeretet*. Szép kiállítású, jól kézbe fogható könyv. Időtálló igehirdetések sora olvasható benne.

Többször hallottam már azt a bölcsnek tűnő homiletikai megállapítást, miszerint az az igehirdetés, amely minden korban elmondható, az sohasem mondható el. Ez a tetszetős és divatos mondat rávilágít arra, hogy a jó igehirdetés mindig tükrözi a kort, amelyben született. Azonban Túróczy Zoltán igehirdetéseit olvasva ki kell mondani, hogy ez a fajta gondolkodás nem helyes. Az örök ige és a tisztán hirdett evangélium nem azt tükrözi, hogy milyen korban született, hanem, hogy milyen az Isten időszzerű szeretete. Túróczy Zoltán igehirdetése az asztalíóknak készültek. Abban az évben – 1953–54-ben – nem állhatott szószékre a nagy igehirdető. Dr. Fabiny Tibor így fogalmazott a bemutatóra írt előadásában: „Amikor félreállításának idején, az ötvenes években Túróczy Zoltán minden vasárnapra megírta az igehirdetést, ez nem azért történhetett, mert immár talán négy évtizede »benne volt a lendületben«, és a »foglalkozási ártalomtól« a kényszernyugdíj éveiben sem tudott vagy akart szabadulni, hanem azért, mert azt a leggonoszabb emberi hatalom sem tudta megakadályozni, hogy az Urával továbbra is beszéljen.”¹

¹ Idézet dr. Fabiny Tibor *Túróczy Zoltán időtálló igehirdetése* című előadásának kéziratából.